

2ND INTERNATIONAL TURKIC WORLD
CONGRESS ON HUMANITIES, SOCIAL,
EDUCATION AND FINANCE
PROCEEDINGS BOOK

JUNE 06-08, 2024 | BAKU, AZERBAIJAN

AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY
OF ECONOMICS, **TÜDİFAK**

PARTICIPATION FROM
16 DIFFERENT COUNTRIES

EDITORS:
PROF. DR. MEHMET YÜCE
DR. FARAHİLA BABAYEVA-SHUKUROVA

ISBN: 978-625-6879-61-4
DOI: 10.5281/ZENODO.11544857

BZT TURAN ACADEMY
PUBLISHING HOUSE

www.turkiccongress.com
turkicworldcongress@gmail.com

2ND INTERNATIONAL TURKIC WORLD CONGRESS ON HUMANITIES, SOCIAL, EDUCATION AND FINANCE PROCEEDINGS BOOK

JUNE 06-08, 2024 | BAKU, AZERBAIJAN

**PARTICIPANT COUNTRIES
(16 DIFFERENT COUNTRIES)**

**ISBN: 978-625-6879-61-4
DOI: 10.5281/ZENODO.11544857**

Türkiye, Pakistan, Azerbaijan, Uzbekistan,
Nigeria, Philippines, Zambia, Poland, India,
Algeria, N. Macedonia, Malaysia, Uganda,
South Africa, Morocco, Sri Lanka

EDITORS:
PROF. DR. MEHMET YÜCE
DR. FARAHILA BABAYEVA-
SHUKUROVA

BZT TURAN PUBLISHING HOUSE®
2024©
TURKEY, USA
TR: +90 538 334 59 23 USA: +1 518 629 5640

BZT TURAN ACADEMY
PUBLISHING HOUSE

**2ND INTERNATIONAL TURKIC WORLD
CONGRESS ON HUMANITIES, SOCIAL,
EDUCATION AND FINANCE
PROCEEDINGS BOOK**

JUNE 06-08, 2024

**ONLINE & IN-PERSON PARTICIPATION
ZOOM & BAKU, AZERBAIJAN**

**CONGRESS PROCEEDINGS
BOOK**

EDITORS

**PROF. DR. MEHMET YÜCE
DR. FARAHİLA BABAYEVA-SHUKUROVA**

BZT AKADEMİ PUBLISHING HOUSE®
TURKIYE, UNITED STATES OF AMERICA | DELAWARE
TR: +90543 671 0123

turkicworldcongress@gmail.com

<https://www.turkiccongress.com/>

All rights reserved

BZT AKADEMİ YAYINEVİ®
BZT ACADEMY PUBLISHING HOUSE

Publishing Date: 23.06.2024

ISBN: 978-625-6879-61-4

DOI: 10.5281/zenodo.11544857

CONGRESS ID

CONGRESS NAME

2nd INTERNATIONAL TURKIC WORLD CONGRESS ON
HUMANITIES, SOCIAL, EDUCATION, AND FINANCE

DATE AND VENUE

JUNE 06-08, 2024

*ONLINE & IN-PERSON PARTICIPATION (BAKU, AZERBAIJAN)
(FROM 16 DIFFERENT COUNTRIES)*

*Türkiye, Pakistan, Azerbaijan, Uzbekistan, Nigeria, Philippines, Zambia, Poland, India, Algeria, N.
Macedonia, Malaysia, Uganda, South Africa, Morocco, Sri Lanka*

ORGANIZERS & PARTICIPANT INSTITUTIONS

BZT Turan Academy, Türkiye
Azerbaijan State University of Economics, Azerbaijan
Republic of Türkiye Presidency, Finance Office, Türkiye
Azerbaijan State Pedagogical University, Uzbekistan
Mamun University, Uzbekistan
University of Tetova, N. Macedonia

Presidents of Organization Committee

Prof. Dr. Mehmet YÜCE

Dr. Farahila BABAYEVA-SHUKUROVA

President of Scientific Committee

Prof. Dr. Faton SHABANI

Prof. Dr. Carlos ARENAS

Dr. Farahila BABAYEVA-SHUKUROVA

President of Coordinators' / General Coordinator

Dr. Baha Ahmet YILMAZ

ACCEPTED PAPERS

101 Turkish Participants

125 Foreign Participants

%55 Foreign Participant Rate

%45 Turkish Participant Rate

REFUSED PAPERS

3 Foreign Participants

EVALUATION PROCESS

**All Submissions Have Passed a Double-Blind Referee Evaluation Process
All Responsibility for the Works Belongs to the Author**

T.C.
CUMHURBAŞKANLIĞI
Finans Ofisi Başkanlığı
Yönetim Hizmetleri Dairesi Başkanlığı

Sayı : E-69718773-903.07-7204

15.03.2024

Konu : 2. Uluslararası Türk Dünyası Beşeri,
Sosyal, Eğitim ve Finans Kongresi

2. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI BEŞERİ SOSYAL EĞİTİM VE FİNANS KONGRESİ
YÖNETİM KURULUNA

06-08 Haziran 2024 tarihlerinde Bakü’de gerçekleştirilmesi planlanan 2. Uluslararası Türk Dünyası Beşeri, Sosyal, Eğitim ve Finans Kongresi’ne Daire Başkanı Ferhat KARA’nın Organizasyon Kurulu Başkanı olarak katılımı uygun görülmüştür.

Gereğini bilgilerinize rica ederim,

Necip Fazıl KAYMAK
Başkan Yardımcısı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: 99AC40AC-069E-458C-8D81-9B2568962D9E

Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/cbfo-ebys>

Cumhurbaşkanlığı Çankaya Yerleşkesi, Ziaur Rahman Caddesi 06550 Çankaya /
Ankara

Telefon: 0 (312) 403 53 95 Faks : 0 (312) 403 5823

KEP Adresi : cbfo@hs01.kep.tr

Bilgi için:Saliha FİDAN
İnsan Kaynakları Görevlisi

2. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI BEŞERİ, SOSYAL, EĞİTİM VE FİNANS KONGRESİ

06-08 HAZİRAN 2024
YÜZ YÜZE & ÇEVİRİMİÇİ
BAKÜ, AZERBAIJAN & ZOOM

06-08 HAZİRAN 2024 tarihlerinde ZOOM üzerinden çevrimiçi ve Azerbaycan'ın Bakü kentinde Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi TUDİFAK'ta yüz yüze olarak gerçekleştirilen 2. Uluslararası "Türk Dünyası" Beşeri, Sosyal, Eğitim ve Finans Kongresi **akademik teşvik kriterlerini sağlamaktadır**. Toplam 226 adet bildirinin yer aldığı kongre üç gün boyunca çevrimiçi ve yüz yüze olarak gerçekleştirilmiştir.

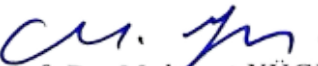
Türkiye dışından toplam **5 farklı ülkeden açılış konuşmacısı; 16 farklı ülkeden katılım** sağlanmış olup, 226 adet bildirinin 126 tanesi yabancı, 101 tanesi Türk katılımcı tarafından sunulmuştur. Kongrenin yabancı katılımcı oranı %55'tir.

Bu belge ilgili üniversitenin akademik teşvik komisyonuna takdim edilmesi üzerine verilmiş.

İlgili bilgilerin detayları kongre bildiri kitabının künye kısmında yer almaktadır.

Kongremize ilginiz için teşekkür ederiz.

Saygılarımızla,

Prof. Dr. Mehmet YÜCE
Head of Congress | Kongre Başkanı

İLETİŞİM

E-mail: turkicworldcongress@gmail.com

Phone: +90(543) 671 0123

<https://www.turkiccongress.com/>

DAY (1) / GÜN (1) | SESSION (1) / OTURUM (1) | HALL (1) / SALON (1)

Türkiye Salonu | Türkiye Hall

Online (In-person) | Çevrimiçi (ZOOM)

	06.06.2024	Time Zaman: 12⁰⁰-13⁴⁵ (İstanbul Time İstanbul Saati GMT+3) Time Zaman: 13⁰⁰-14⁴⁵ (Baku Time Bakü Saati GMT+4)	MODERATOR & HEAD OF SESSION (MODERATÖR & SALON BAŞKANI): Mustafa ÜZÜM GENERAL COORDINATOR (GENEL KOORDİNATÖR): Baha Ahmet YILMAZ
	Authors (Yazarlar)	Affiliation (Kurum)	Topic Title (Çalışma Başlığı)
12⁰⁰-12¹⁵	Hüseyin Can ERGEN	<i>Hitit University, Türkiye</i>	PRAYERS AND CHANTS ACCOMPANYING THE MARRIAGE TRANSITION PERIOD IN THE VILLAGE OF EYNEKARACA IN LADIIK (SAMSUN)
12¹⁵-12³⁰	Mustafa ÜZÜM İsa KANİK	<i>Ahi Evran University, Türkiye</i>	ISHARI AND SUFI INTEPRETATIONS IN MÂTURÎDÎ'S TE'WÎLÂT
12³⁰-12⁴⁵	Gülsüm KOÇ Adem YILDIRIM	<i>Kırıkkale University, Türkiye</i>	MONOSODIUM GLUTAMAT IN THE CONTEXT OF ADDICTIVE FOOD ADDITIVES IN TERMS OF ISLAMIC LAW
12⁴⁵-13⁰⁰	Kübra Nur ÇOBAN Fatma AYDIN	<i>Bilecik Şeyh Edebali University, Türkiye</i>	CRITICISM OF A NARRATION THERE ARE FOUR TRADITIONS AMONG MY UMMAH FROM THE AGE OF JAHILIYA THAT THEY CANNOT COMPLETELY ABANDON
13⁰⁰-13¹⁵	Aşlışah AYDIN Ahmet AYDIN	<i>Bilecik Şeyh Edebali University, Türkiye</i>	EVALUATION OF THE FATWA ISSUANCE PROCESS WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE
13¹⁵-13³⁰	Zarife BAŞ	<i>Ondokuz Mayıs University, Türkiye</i>	THE PLACE OF ZAYNAB BINT ABU SALAMA IN HADITH SCIENCE
13³⁰-13⁴⁵	Sinan KOCABAŞ	<i>Ondokuz Mayıs University, Türkiye</i>	ANALYSIS OF THE HADITH "WHEN YOU KILL, KILL BEAUTIFULLY, AND WHEN YOU SLAY, SLAUGHTER WELL" IN TERMS OF ISNAD TEXT IN THE CONTEXT OF SACRIFICE

EVALUATION OF THE FATWA ISSUANCE PROCESS WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Aslışah AYDIN^{1*}

Doç.Dr. Ahmet AYDIN²

^{*1}Bilecik şeyh Edebalı Üniversitesi,
İşlami İlimler Fakóltesi, Fıkıh Bölümü,
Bilecik, Türkiye.

²Bilecik şeyh Edebalı Üniversitesi,
İşlami İlimler Fakóltesi, Fıkıh Bölümü,
Bilecik, Türkiye.

ORCID Code: 0009-0007-4877-8371

ABSTRACT

During its history, humanity expanded its living space and facilitated life by dint of invention and tools. Advancing technologies have changed and transformed humanity's life over time. Within this period, along with the alterations brought about by innovations, humanity has needed new perspectives and rules. Artificial intelligence is one of the technologies that has provided most alterations and improvements since the day it was included human life. Artificial intelligence which has become an indispensable advisory tools and sources nowadays, also has a significant position in the field of law. Artificial intelligence with features such as scrutinizing past lawsuits and judgements, performing objective analysis in current lawsuits, and drawing up contracts, has been included in the judicial system with the proficiency and swiftness of its data analysis capabilities. After these developments, online hearings began to be held, Precedent Banks were established and many innovations such as judicial prediction technologies were included in legal life (Sipahi ve Avcı,2022).

The inclusion of artificial intelligence in positive law system impacted Islamic law and has become a tool utilized in this field. Robo Shariah and Smart Mufti applications developed in the field of Islamic finance are examples of this (Sipahi ve Avcı,2022). With the integration of artificial intelligence-based applications and chatbot into people life in a readily available way in daily life, the environments where fiqh questions can be easily asked and discussed

have expanded. Several problems occurs in process of getting fatwa with artificial intelligence based applications. The first problem is the question of who owns legal personality and criminal liability of an artificial intelligence based application designed for this purpose. Another problem in the process is that the application requires a multidisciplinary study involving fields such as Islamic sciences and engineering. In addition, in this process, many different views and sects must be involved in this joint study, and the basic sources of fiqh, its historical development, exemplary ijtihads and provisions on basic and controversial issues must be uploaded to the artificial intelligence system as data. Even if this database is generated, whether the artificial intelligence-based fatwa application can achieve the primary objective of Islamic law in issuing adjudgments in matters where a ruling is required remains a contentious issue.

In this study, the possibility of reaching fatwa with artificial intelligence and the application to be produced for this purpose will be questioned. In order to comprehend the method artificial intelligence directs law, firstly its relationship with law will first be examined and then it will be demonstrated how it influences Islamic law. In the study, the legal personality of artificial intelligence from the perspective of Islamic law will be addressed, so current studies and references to classical literature will be used.

Keywords: Artifical; Intelligence; Law; Fıqh.

BIBLIOGRAPHY

Sipahi, Y. (2022). *Yapay Zekâ Çağında İslam ve Hukuk*. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Dijital Kitap, 203-210.

YAPAY ZEKÂ İLE FETVA VERME SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Aslışah AYDIN^{1*}

Doç.Dr. Ahmet AYDIN²

^{*1}Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Fıkıh Bölümü, Bilecik, Türkiye.

²Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Fıkıh Bölümü, Bilecik, Türkiye.

ORCID Code: 0009-0007-4877-8371

ÖZET

Geliştirilen her teknoloji zamanla insanlığın hayatını değiştirerek dönüştürmüştür. Yapay zekâ da insan hayatına girdiği günden beri en çok değişimi ve gelişimi sağlayan teknolojilerden biridir. Günümüzde sağlık, mühendislik, askerî gibi birçok alanda vazgeçilmez danışma araçlarından biri haline gelen yapay zekâ, hukuk alanında da önemli bir mevkidedir. Hal böyleyken hukuk alanındaki bilginler ve teknoloji araştırmacıları, hukuk ilminin sınırlarını genişletmek, ileri düzeyde hukukî verimlilik sağlamak gibi sebepler için hukukî danışma uygulamaları üretmişlerdir. Pozitif hukukta görülen bu gelişmeler zamanla İslam Hukuku alanına da uyarlanmıştır. Çalışmamızda insanların gündelik yaşamda rahatça ulaşabildikleri yapay zekâ uygulamalarına fetva sormasının ya da bu amaç için üretilecek olan uygulamaların imkânı sorgulanacaktır. Konunun rahatça anlaşılabilmesi için yapay zekâ ve hukuk ilişkisi ve etik bakış açılara değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Fetva; Hukuk; Yapay; Zekâ.

GİRİŞ

İnsanlık, tarihi seyri boyunca icatları ve keşifleri sayesinde üretilen araçlarla yaşam alanını genişletmiş ve hayatı daha kolay yaşanır hale getirmiştir. Bu seyir sürecinde hayattaki her güncelleme ile birlikte insanlığın yeni bakış açılarına, yeni kurallara ve yeni hükümlere ihtiyacı olmuştur. Her alanda büyük etkileri olan ve artık her konuda kendisine başvurulanan yapay zekâ, hukuksal konularda da bir danışma mercii haline gelmiştir. Hal böyleyken hukuk alanındaki bilginler ve teknoloji araştırmacıları, hukuk ilminin sınırlarını genişletmek, ileri

düzeyde hukukî verimlilik sağlamak, yapay zekanın hukuksal verileri işleyerek danışılacak mevzulara yönelik geri dönüşlerinin sağlam ve güvenilir bir hal almasını sağlamak için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu duruma Stanford Üniversitesi'nin geliştirmiş olduğu CodeX sistemi örnek verilebilir. İslam hukuku sahasında ise özellikle İslami finans alanında gelişim göstermiş Robo Shariah ve Smart Mufti gibi uygulamalar örnektir.

Yapay zekânın gündelik yaşamda da insanların rahatça ulaşabildiği bir hale gelmesi ile birlikte kendi sorularını rahatça sorabilecekleri uygulamalar da geliştirilmiştir. Peki İslam hukuku açısından bakıldığında insanların yapay zekâdan fetva sorması mümkün müdür? Bu sorulara binaen yapay zekâ uygulamaları yeterli yetkinliğe sahip midir? Veyahut alınan cevaplar doğrultusunda hukukî sorumluluk kime ait olacaktır? Süreçteki ilk sorun, kendisinden fetva sorulacak olan yapay zekâ uygulamasının yazılım, mühendislik gibi birçok ilim dalını ilgilendiren multidisipliner bir çalışma ile ortaya çıkarılabilesidir. Süreçteki ikinci sorun ise bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma hangi yetkin kurum ve kuruluşlarca gözetime tâbi tutulacaktır? Bunun sağlanabilmesi için birçok mezhebin ve fiki yaklaşımın bir araya gelebilmesi ve ortak bir karar alması gerekmektedir.

Yapay zekâ ile fetva uygulamalarında bir diğer sorun, yapay zekânın makine öğrenmesi ve insanı taklit edebilme özelliklerinin İslam Hukuku'nun hükme ulaşma yöntemlerini sağlıklı bir şekilde kullanma konusunda yeterli olup olmayacağıdır. İslam hukukunda hükme varılırken kullanılan kaidelerden başta nasslar olmak üzere icma, kıyas, istihsan, istislah, mesalih-i mürsele, istishab, sahabî kavli, şer'u men kablenâ gibi hükme varmaya yardımcı metotlar kullanılmaktadır. Bunlardan birçoğu mantık ilkeleri içerisinde anlaşılabilmekte ve hükme varılırken çıkış noktası ile varış noktasına kadar izlenen yol için bu mantık ilkelerini izlemekten başka bir detay gerektirmemektedir. Fakat şer'î sonuçlar elde edilirken Allah'ın kullarından muradı ve İslam'ın öncelikli saydığı maksatlar bir mihenk taşı gibi izlenen yola yön vermektedir. Böylelikle ilk bakışta varılması gerektiği düşünülen sonuçtan farklı bir sonuç elde edilebilir. Çünkü ilk etapta mezkûr metotlar ile elde edilen birçok hüküm, insanî tecrübeler, örf ve adetler gibi muhtelif etkenler dahil edildiğinde farklı bir hal alabilir. Şârî'nin muradına ya da maslahata daha uygun bir sonuca ulaşabilmek için bireylerin konumları, içinde buldukları şartlar farklı ve özellikle insanî bakış açıları gerektirebilir. Bu neticeye bir makine öğrenmesi ile ulaşıp ulaşılamayacağı ise bir muallaktır.

Kendisinden fetva sorulacak olan yapay zekâ uygulamalarının hukukî ehliyeti ve cezaî sorumluluğu ise ayrı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Geliştirilecek yapay zekâ uygulamasının ulaştığı hükümlerde cezaî sorumluluğun uygulama üreticilerine mi yoksa

uygulayıcı tarafa mı ait olacağı birçok etik ve hukuksal çevrelerce tartışılmakta olan bir konudur.

A. YAPAY ZEKÂ VE HUKUK

Günümüzde yapay zekâ sistemleri ile çalışan birçok araç insanlığın hizmetindedir. Cep telefonlarından ev aletlerine, arabalardan akıllı asistanlara ve chatbotlara kadar insanlığın her ihtiyacına cevap olmaya başlayan bir sistemdir. Yapay zekâlı sistemlerin insanların işlerini bu şekilde kolaylaştıran çözümler sunması karşısında insanların ihtiyaçlarına yönelik arayışlarını bu sistemlere yönelerek çözüme oranı da artmıştır. Yapay zekânın insan hayatına hızla entegre olması neticesinde toplumsal dönüşümler yaşanmıştır. Toplumsal hayatta bireylerin üstlendiği görevlerin yerini yapay zekâlı araç ve robotların almış olması günümüzün bir gerçeğidir.

Hukuk insan hayatını ve ilişkilerini düzenleyen bir sistemdir. Değişen her sistem kendi yapılanmasını ve kurallarını da birlikte getirir. Yapay zekâ'nın insan hayatına böylesine entegre olmasıyla yeni yapılanmalar ve sistemler hayatımıza girmiştir. Hukuksal konularda da yapay zekâ bir danışma mercii haline gelmiştir. Veri analiz gücünün yetkinliği ve hızlılığı sayesinde geçmiş davalar ve yargıları incelemek, mevcut davalarda objektif analizler yapmak, sözleşmeler hazırlamak gibi özelliklere sahip olan yapay zekâ, bu özellikleri sayesinde hukuk sistemine dahil olmuştur. Bu gelişmelerden sonra online duruşmalar yapılmaya başlanmış, içtihat bankaları oluşturulmuş ve yargısal tahmin teknolojileri gibi birçok yenilik hukuksal hayata dahil olmuştur. Teknolojinin ve yapay zekânın hukuk alanına girmesiyle bu amaca yönelik uygulamalar da oluşturulmuştur. "Günümüzde Lex Machina, Premonition Analytics, Ravel Law, vb şirketler yapay zekâlı yasal sonuç tahmin yazılımları geliştirmişlerdir. Yasal sonuç tahmin yazılımlarının iki yüzyıllık mahkeme veri analitiğini kullandığı için, insanlardan çok daha iyi tahmin sonuçlarına ulaştıklarını belirtmişleridir (Sipahi,2022)." Uluslararası bir avukatlık şirketi olan Legal Mation ise hazırlattıkları yapay zekâlı yazılımlarına bazı hukuksal verileri ve ilgili dava ile ilgili bilgileri yüklediklerinde programın otomatik savunma hazırladığını belirtmiştir (Legal Mation,2024).

Geçmişten itibaren yapay zekâ ve robotların insanlarla ilişki içinde olduğu zamanlarda bazı hukukî durumlar da ortaya çıkmıştır. Bu duruma verilen önemli örneklerden biri 1979 yılında Ford fabrikasında yaşanmıştır. Raflardaki dökümleri indirmek üzere üretilen robot kol hata verdiğinde çalışan işçilerden Robert Williams ihtiyacı olan dökümü raftan kendi almak istediğinde robot kol bu sırada çalışmaya başlamış ve Robert'a vurarak öldürmüştür. Başka bir örnek olarak 2018 yılında ABD'nin Arizona eyaletinde Uber otonom moddayken bisikletli bir kadına çarparak ölümüne sebep olması (BBC News Türkçe,2018) hukuk çevrelerince bu

konuda tartışmalara neden olmuştur. Bu gibi otonom araçlarla ilgili kazalar ve hukuki durum örnekleri yalnızca tek seferle sınırlı değildir (Euronews,2022). Yani yapay zekânın hukuksal alanda çift taraflı bir etkisi vardır. Hem yargılamaya dahil olabilecek hem de yargılanabilecek bir yapıdadır.

B. İSLAM HUKUKU VE YAPAY ZEKÂ İLE FETVA SÜRECİ

İslam hukukunun kaidelerini belirleyen en önemli kaynaklar Kur'an-ı Kerim, sünnet, icma ve kıyastır. Fıkıh kaideleri elde edilirken, fakihin şer'i hükümleri ortaya çıkarmak sebebiyle kullandığı yol ve yöntemleri belirlemek için fıkıh usulü ilmüne başvurulmuştur. Günümüze kadar gelişen fıkıh geleneğinde Kur'an ve sünnetin yorumlanması, küllî kaidelerin oluşturulması, insanların hayatlarındaki hukukî işlemlerin karşılığının murad-ı ilahî açısından istenilen şekilde bulunmaya çalışılması özellikle icihad konusunda ehliyet sahibi fakih kişiler sayesinde olmuştur. Kıyas, istihsan, mesalih-i mürsele, ıstıshab, seddi zerâi, örf vb gibi hükme varmaya yardımcı metodlar da ancak ilgili konuda yine bu ehliyete sahip ilmî kişilerce geliştirilmiş ve kullanılabilmiştir (Şaban,2023).

Yapay zekânın pozitif hukuk sistemine dahil olmasına müteakiben İslam hukuku çalışmalarında da kullanılan bir araç olmuştur. Özellikle İslami finans alanında gelişim göstermiş Robo Shariah ve Smart Mufti gibi uygulamalar bu duruma örnektir. Yapay zekâlı uygulamaların ve chatbotların gündelik yaşamda insan hayatına kolayca ulaşılabilir bir şekilde girmesi ile fikhî soruların da kolayca sorulabileceği ve tartışılabilmesi alanlar genişlemiştir. Yapay zekâyâ fıkıhta ihtilaf olmayan bir mesele sorulduğu zaman vereceği cevap daha net olabilir. Fakat tartışmalı ve mezhepler arası farklı hükümlerin olduğu konularda vereceği cevaplar sorun teşkil etmektedir. Henüz İslam hukuku otoritelerince ele alınmamış ve tartışılmamış konularda yapay zekânın yeni icihadlarda bulunması gerekecektir. Bu beklentinin herhangi bir yapay zekâ uygulaması ile gerçekleştirilebilmesi mümkün değildir. Multidisipliner bir durum olması sebebi ile uzun çalışmalar ve uğraşlar sonucu ilmî kişilerce hazırlanması gerekmektedir.

“Günümüz yapay zekâ teknolojileri dikkate alındığında İslam hukuku kaynaklarındaki sabit ve değişken delillerin elektronik dile çevrilip veri olarak depolanması, merkezinde İslam hukuk metodolojisinin esasları üzerine kurulu olarak inşa edilecek algoritmalarla bilgisayar ortamında programlanması ve yapay zekâ formları ile işlevsel hale getirilmesi (Sipahi,2022)” gerekmektedir. Bu durumda bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bahsettiğimiz gibi İslam hukukunda şer'î hükümlere ulaşmak nassların yorumlanması ve fıkıh usulü kaidelerinin kullanılarak ehil kişilerce yorumlanması gerekmektedir. Bu yöntemin yapay zekâlı bir

uygulama tarafından yapılabilmesi için öncelikle fikhın temel kaynaklarının, tarihsel gelişim seyrinin, örnek icthadların, temel ve ihtilafli konulardaki hükümlerin veriler olarak yapay zekânın sistemine yüklenmesi gerekmektedir. “Bu sayede naslar ve içtihatlardan oluşan delillere dijital ortamda canlılık kazandırılıp hareketli veriler elde edilecektir. Daha sonra veriler müctehidlerin icthad usulleri kullanılarak geliştirilen algoritmalarla yazılımlanacaktır. Ardından yapay zekâ tabanlı sistematik bir yazılımla verilere düşünme yönü entegre edilecektir. Bu sayede icthad yöntemleri ile sonuçlara varıp farklı problemlere aynı yollarla çözüm üretmek hedeflenmektedir. Böylece fikhi veriler ve doğru algoritma yöntemi ile programlanan yazılım sayesinde bilgisayar ortamında hüküm üretme eylemi yani dijital icthadın imkânı sınanacaktır (Sipahi,2022).”

Yapay zekâlı dijital icthad uygulamalarının teorik kısmı mantıksal yöntem ilkeleri içinde halledilse bile yeterli olup olmaması tartışma konusudur. Çünkü yapay zekâ, yalnızca IQ (Bilişsel zekâ) ve DQ (Dijital zekâ) becerilerine sahiptir. Oysaki bir insan IQ ve DQ zekâ türlerine ek olarak EQ (Duygusal zekâ), SQ (Ruhsal zekâ), CQ (Yaratıcı zekâ) gibi zekâ türleri de bulunmaktadır (IENSTITU,2024). İslam hukuku her ne kadar usul ve yöntemi olan mantıklı bir sistem bütünü olsa da din mefhumu en nihayetinde imanî bir meseledir. Şer’î bir hükme varma yöntemlerini ele aldığımızda hükümlerin hikmetleri ya da İslam’ın maksatlarına yalnızca insan bakış açısı ile ulaşılabilecek birçok olayla karşılaşırız. Bu duruma örnek olarak Endülüs hükümdarı Abdurrahman b. Hakem ramazan gününde eşi ile cima ederek orucunu bozarak fakihleri toplayıp kefarecini nasıl ödeyeceğini sormasını verebiliriz. Dönemin önemli ilmî simalarından Yahya b. Yahya iki ay art arda oruç tutması gerektiği cevabını verir. Daha sonra orada bulunan fakihler Yahya b. Yahya’ya neden kendi mezhebi olan Malikîlik’teki köle azat etme ya da fakirleri doyurma yollarından birini seçmediği sorulunca “Eğer bu imkanlar bir hükümdara tanınırsa fakirleri doyurmak ve köle azat etmek gibi imkanlara çok kolay ulaşabileceğinden oruç bozma işini sıkça yapabilir” cevabını verir. Benzeri örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu durum gibi birçok örnek yapay zekâ ile fetvaya ulaşılmasında güvensizlik durumu yaratabilir. Çünkü ilk etapta mezkûr metotlar ile elde edilen birçok hüküm, insanî tecrübeler, örf ve adetler gibi muhtelif etkenler dahil edildiğinde farklı bir hal alabilir. Şârî’nin muradına ya da maslahata daha uygun bir sonuca ulaşabilmek için bireylerin konumları, içinde buldukları şartlar farklı ve özellikle insanî bakış açıları gerektirebilir.

Gereken aşamalar ve ortaya konan problemler çözüme kavuşturulsa bile sonrasında da yeni bir sorun ortaya çıkabilir. Bu sorun ise yapay zekânın ilmî ve hukukî ehliyeti ile cezaî sorumluluğudur. Yazılımdaki problemler, verilerle ilgili eksiklikler gibi durumlarla olmaması

gereken bir sonuca ulaştığında sorumluluk kime yüklenecektir? Yapay zekâya kısmî ehliyet verilmesi, tüzel kişilik olarak kabul edilmesi, elektronik kişi, bir mal ya da hayvan kabilinde görülmesi gibi öneriler söz konusudur. Fakat kişiliği ne olarak kabul edilirse edilsin yapay zekâ tarafından verilmiş ve uygulanmış yanlış bir hükmün geri dönüşü yoktur.

SONUÇ

İnsan hayatındaki teknolojiler her geçen gün yeni icatlarla gelişmektedir. En son ve en etkili gelişmelerden biri olan yapay zekâ ise insan hayatında büyük değişimlere sebep olmuştur. Meslekî ve ilmî anlamda yeni danışma araçlarından biri haline gelen yapay zekâ sanat, tıp, askerî, mühendislik, hukuk vb. birçok alanda kullanılmaktadır.

Hukuk alanında yapay zekâ hem danışılan hem de robotlar ve otonom arabalar gibi araçların suç teşkil edecek davranışları sebebi ile çift taraflı etkilere sahiptir. Pozitif hukuk, akıl ilkeleri ve belirli kanunlar çerçevesinde; belki de bir yapay zekânın en çetrefilli davaları çözebilecek ya da bu konuda savunma hazırlayabilecek halde kullanılmasına müsaittir. Çağımızda geliştirilen hukuk alanında başvuru yapay zekâ uygulamaları buna örnektir.

İslam hukuku konusunda yapay zekâya başvuru oranı da giderek artmaktadır. Gerek günlük yaşamda insanların bireysel fetva sorgulamaları gerekse de bu alanda ihtiyaç duyulan gerekli tüm verileri şümüllü bir biçimde araştırmacıların önüne sunabilen bir uygulama şeklinde kullanılmaktadır. Bu durumun mümkünlüğü tartışmaya açıktır çünkü söz konusu bir inancın gerektirdiği gibi yaşamak olan taabbudî durumlar da fıkıh için söz konusudur. Her şeyden önce böyle bir fetva uygulaması için yapay zekânın hem ilmî hem hukukî kişiliği tartışmalıdır. Bundan sonraki sorun ise bu sebeple oluşturulacak yapay zekânın imkânı sorunudur. Multidisipliner bir çalışma gerektiren bu durum farklı görüş ve mezhepler çevrelerince ortak bir noktada buluşmayı ve bir araya gelmeyi gerektirmektedir. Ayrıca yapay zekânın özellikle insan bakış açısı ile ulaşması daha sağlıklı olan şer'î hükümlere ulaşmasının imkânı da sorgulanmaktadır.

Sonuç olarak günümüzde en önemli teknolojik araçlardan olan yapay zekâ, gün geçtikçe hayatımızda daha fazla alanda kullanımımızdadır. İslam hukuku açısından bir fetva danışma mercii ya da veri analizi yapılan bir araç olarak kullanılırsa bu duruma özel çözüm önerileri ile derin çalışmalar sonucu ve sadece bu işe özel olarak tasarlanmalıdır. Alanın bilgileri, mühendisler, yapay zekâ uzmanları olarak uzun süren uğraşlar neticesinde ve farklı görüş ve mezheplerin önerileri ile yapılacak çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

BBC News Türkçe, “Sürücüsüz Uber aracının ölümlü kaza görüntüleri yayımlandı”, (22 Mart 2018). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43500904>

Euronews, “ABD'de otonom araçlar yaklaşık 400 kaza yaptı: ilk sırada Tesla var”, (15 Haziran 2022). <https://tr.euronews.com/2022/06/15/abdde-otonom-araclar-yaklasik-400-kazayapti-ilk-sirada-tesla-var>

Legal Mation, “LegalMation unveils end-to-end ai solution for responding to demand letters. company to showcase eeoc complaint response at 2024 Cloc Global Institute” (Erişim 19 Mayıs 2024). <https://www.legalmation.com/legalmation-unveils-end-to-end-ai-solutionfor-responding-to-demand-letters-company-to-showcase-eeoc-complaint-response-at-2024-cloc-global-institute/>

Sipahi, Y. (2022). Yapay Zekâ Çağında İslam ve Hukuk. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Dijital Kitap, 203-210.

Zekiyüddin Şaban, “İslam hukuk ilminin esasları”, (Terc)İbrahim Kâfi Dönmez, Diyanet Vakfı Yayınları, 2023, s. 40-70.